

Beoordeling van docenten: inleiding op het themanummer

D. Beijaard en M. Brekelmans

Zowel nationaal als internationaal is er veel belangstelling voor het beoordelen van docentcompetenties. Verloop (2003) noemt hiervoor twee redenen. De eerste reden is van algemene aard en heeft betrekking op de tendens om onderwijsprogramma's, met name in het hoger en middelbaar beroepsonderwijs, competentiegericht in te richten. Door middel van competentiegericht onderwijs wordt getracht het onderwijs aan te laten sluiten bij authentieke of realistische (beroeps)contexten. De term competentie verwijst naar kennis-, vaardigheids- en attitudeaspecten die in dergelijke contexten belangrijk zijn. De tweede reden is meer specifiek van aard en hangt samen met het lerentekort en de pogingen om mensen met zogenoemde Elders Verworven Competenties (EVC's) via verkorte opleidingstrajecten in het beroep te laten instromen. Als gevolg hiervan beschikken nagenoeg alle lerarenopleidingen momenteel over zogenoemde assessmentcentra met een grote nadruk op het beoordelen van (aanstaande) docenten in authentieke situaties.

Parallel aan deze ontwikkelingen in de onderwijspraktijk doen zich ontwikkelingen voor in het wetenschappelijk onderzoek naar het opleiden en functioneren van docenten. Deze hebben een reeks van gevolgen voor de manier waarop docentcompetenties beoordeeld zouden moeten worden (vgl. Uhlenbeck, Verloop, & Beijaard, 2002). Het is bijvoorbeeld niet goed mogelijk om een oordeel over het gedrag van een docent uit te spreken zonder daarbij de met dat gedrag verbonden cognities te betrekken. Ook dient bij het beoordelen van competenties rekening gehouden te worden met persoons- en contextkenmerken die daarop van invloed zijn. Dit heeft onder andere tot gevolg dat voldoende variatie in de procedure voor het beoordelen van docenten moet worden toegestaan. Uit veel onderzoek naar het functioneren van docenten, ten slotte, blijkt dat zij een complex beroep uitoefenen. Een docent moet tijdens

het lesgeven met veel factoren rekening houden. Een adequate beoordelingsprocedure dient daarom recht te doen aan dit complexe karakter van het beroep.

Inmiddels is de wetenschappelijke interesse voor de ontwikkeling van beoordelingsprocedures en het formuleren van docentcompetenties verschoven richting de kwaliteit van docentbeoordelingen. Hoewel over de eerstgenoemde zaken nog het nodige valt te zeggen, met name over de manieren waarop competenties momenteel worden geoperationaliseerd in indicatoren en 'meetbare' criteria, gaat de wetenschappelijke interesse nu vooral uit naar geschikte instrumenten om docentcompetenties te beoordelen, de betrouwbaarheid en de validiteit van docentbeoordelingen en de aard van het beoordelingsproces zelf. De eerste drie artikelen in dit nummer gaan over deze thema's. Aan de orde zijn drie studies die deel uitmaken van door NWO-PROO gefinancierde onderzoeksprojecten.

In het eerste artikel doen Van der Schaaf, Stokking en Verloop verslag van hun onderzoek naar het beoordelen van in portfolio's opgenomen docentcognities en docentgedragingen met betrekking tot het instrueren, begeleiden en beoordelen van onderzoeksvaardigheden van leerlingen. Hiertoe beoordeelden zes getrainde beoordelaars paarsgewijs de portfolio's van 18 docenten. In het onderzoek zijn ook de oordelen van leerlingen onderzocht over het gedrag van de betrokken docenten. Hierboven is al gewezen op het belang om zowel cognities als gedrag in hun onderlinge samenhang te beoordelen. Tegelijkertijd bestaat nog veel onduidelijkheid over hoe deze samenhang aangetoond kan worden in portfolio's. Door hier onderzoek naar te doen, leveren Van der Schaaf en collega's een bijdrage aan de ontwikkeling van kennis omtrent de validiteit van portfoliobeoordelingen.

In het tweede artikel rapporteren Bakker, Sanders, Beijaard, Roelofs, Tigelaar en Ver-

loop over hun onderzoek naar de betrouwbaarheid en de generaliseerbaarheid van de beoordeling van de coachcompetentie van vier docenten op basis van een videodossier. In elk videodossier waren videofragmenten opgenomen van een coachende docent in kritische situaties in de klas, aangevuld met bronnen waarin contextinformatie was opgenomen. Voor elke docent werden zowel de afzonderlijke fragmenten in een videodossier als het totale videodossier door 12 getrainde beoordelaars beoordeeld. Aan het ontwikkelen van videodossiers liggen diverse ontwerpprincipes ten grondslag. Uit het onderzoek blijkt dat deze principes een belangrijke bijdrage leveren aan het bereiken van overeenstemming tussen beoordelaars en het kunnen generaliseren van oordelen over videofragmenten heen. Het onderzoek van Bakker en collega's draagt bij aan inzicht in de kwaliteit van het beoordelen en wat daarvoor zoal nodig is.

In het derde artikel wordt verslag gedaan van het onderzoek van Nijveldt, Brekelmans, Beijaard, Wubbels en Verloop naar de kwaliteit van beoordelingsprocessen van beoordelaars. Vanwege het feit dat beoordelingen van docentcompetenties tegenwoordig overwegend gebaseerd worden op kwalitatief en niet-gestandaardiseerd materiaal uit verschillende bronnen en contexten, hangt de validiteit van beoordelingen voornamelijk af van die processen. Ten behoeve van het onderzoek naar deze processen beoordeelden 24 beoordelaars paarsgewijs de interpersoonlijke competentie van dezelfde docent-in-opleiding. Door de communicatieve activiteiten van de beoordelaars te analyseren, konden vier typen gezamenlijke beoordelingsprocessen worden geïdentificeerd met elk hun sterke punten en valkuilen. Het onderzoek van Nijveldt en collega's draagt bij aan kennis met betrekking tot de waarborging van validiteit in beoordelingen van docentcompetenties en aspecten waarop beoordelaars voor hun taak als beoordelaar zoal getraind zouden moeten worden.

De vierde bijdrage aan dit nummer, een notitie geschreven door Roelofs, gaat over een model voor competent handelen dat een functie kan vervullen in het bewerkstelligen van congruentie tussen competentiegericht

opleiden enerzijds en het beoordelen van competent handelen anderzijds. Sprake is van een procesmodel waaraan verschillende benaderingen van (goed) onderwijzen ten grondslag liggen. Op basis van het model kunnen, aldus de auteur, niet alleen valide assessmenttaken worden ontworpen, maar is het ook mogelijk om de resultaten van de assessments te benutten voor verder leren. Deze notitie van Roelofs draagt bij aan inzicht in de wijze waarop verantwoorde assessmenttaken kunnen worden ontwikkeld en met welk doel deze vervolgens zouden kunnen worden ingezet.

De vijfde en laatste bijdrage aan dit nummer is de discussiebijdrage van Tillema. Op originele wijze en vanuit een eigen perspectief plaatst hij enkele kanttekeningen bij de vier bijdragen in dit themanummer. In zijn bespreking van de bijdragen gaat Tillema onder andere in op verschillende vraagstukken over de kwaliteit van beoordelen die in de afzonderlijke bijdragen aan de orde komen. Een belangrijk punt in zijn discussiebijdrage betreft het doel en de functie van beoordelen. Naar zijn mening moet onderzoek naar de deugdelijkheid van docentbeoordelingen nadrukkelijk in relatie staan tot het doel dat men met het beoordelen voor ogen heeft.

Naar onze mening levert dit themanummer een bijdrage aan de kennisbasis met betrekking tot het beoordelen van docentcompetenties. We hopen dat de resultaten van de drie empirische studies rondom de kwaliteit van het beoordelen van docenten handreikingen kunnen bieden voor verbetering of verdere ontwikkeling van beoordelingssystematieken die in de praktijk worden gehanteerd. Tevens spreken we de hoop uit dat de in dit nummer opgenomen notitie van Roelofs een inspiratiebron moge zijn voor het ontwikkelen van betekenisvolle assessmenttaken. In het verlengde hiervan is de boodschap in de discussiebijdrage van Tillema duidelijk: beoordeel vanuit perspectief! Dit heeft niet alleen gevolgen voor de wijze van beoordelen maar ook voor het onderzoek naar kwaliteitsaspecten van beoordelen.

Literatuur

- Uhlenbeck, A. M., Verloop, N., & Beijaard, D. (2002). Requirements for an assessment procedure for beginning teachers: Implications from recent theories on teaching and assessment. *Teachers College Record, 104*, 242 - 272.
- Verloop, N. (2003). De leraar. In N. Verloop & J. Lowyck (Red.), *Onderwijskunde: Een kennisbasis voor professionals* (pp. 194 - 248). Groningen, Houten, Nederland: Wolters-Noordhoff.

Auteurs

Douwe Beijaard is als hoogleraar verbonden aan de Eindhoven School of Education (ESoE), een gemeenschappelijk instituut van Fontys Hogescholen en de Technische Universiteit Eindhoven.

Mieke Brekelmans is als hoogleraar Onderwijskunde verbonden aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht.